

JOHN AJVIDE LINDQVIST: "MONSTRET SOM HOTAR MÄNSKLIGHETEN ÄR INTE GODZILLA"

effekt

KLIMATMAGASINET

Sveriges första
samhällsmagasin
om klimat och
hållbarhet

URBAN ODLING:

- Lär dig odla
steg för steg
- Gerillaodlarna
skördar i
betongen

Los Angeles
cyklister festar
mot bilismen

Klimattips
för barn

Vårkänslor
i ekoköket

Grönt ljus för klimatkris?

EFFEKT SYNAR MYTEN OM DEN EVIGA TILLVÄXTEN

NR 2/2010
ÅRGÅNG 2
69 KRONOR

KRÖNIKA
TEKNIKDRÖMMAR
INGEN LÖSNING

DEBATT
STOCKHOLM
MÖRKAR UTSLÄPP

FRITID
SOFFSURFA OCH
TRÅDGÅRDSTÄLTA

NYHETER
DE SKA STÄLLA
OM SVERIGE

Oodla i stan

Borgmästare och gerillaodlare har gjort gemensam sak. Varhelst i staden det är möjligt planteras det mat: päronträd, sallad, pumpa och krusbär. För att det är roligt, för att det får människor att må bra – och för att klimatkrisen kräver det. Av Sara Jeswani

Bilarna susar förbi på båda sidor av den breda refugen. På en stensatt kant utmed en prunkande plantering balanserar Richard Reynolds med en vattentank i ena handen och mobiltelefonen i den andra. Hans smala skospetsar trycks ner i jorden när han böjer sig över några rosa blommor och fångar upp en tom godispåse.

Refugen befinner sig i närheten av Elephant & Castle i södra London. Och Richard Reynolds är reklamaren som på sin fritid har gjort begreppet "guerilla gardening" – att utan att be om lov odla upp stadens bortglömda jordplättar – känt för många européer.

Det var inte hans uppfinning, redan på 1970-talet myntade påhittiga odlingsaktivister i New York uttrycket. Men när Richard 2004 började plantera växter i asfaltsöknen där han bodde, och dessutom bloggade om det, fick han uppmärksamhet i massor. Journalisterna flockades, mejl från hela världen kom in med frågor om var man kunde hitta sin lokala guerilla gardening-grupp och på sajts forum startade diskussioner om hur man bäst kunde göra sin omgivning lite grönare.

Från början handlade det mest om att Richard Reynolds hade lust att hålla på med trädgårdsodling men saknade trädgård. Men med tiden har han upptäckt att gerillaplanteringarna även tjänar andra syften.

– Det handlar om att miljömässigt, fysiskt och socialt förbättra platsen man bor på. Växter absorberar koldioxid, avger syre och får människor att känna sig mer avslappnade och dröja sig kvar på en plats. Och jag hade aldrig fått en sådan bra kontakt med mina grannar om jag inte hade haft planteringen på gården, säger han.

Mest blir det blommor, men också en del grönsaker. Richard berättar om sallad,

London grönskar. Både bland politiker och aktivister finns övertygelsen att mycket mer mat skulle kunna odlas i staden.

kål och tomater som han just har skördat i olika delar av staden. När något är färdigt att plockas skriver han det på sin blogg så att vem som helst kan gå dit och ta för sig.

– Att odla mat är en fantastisk användning av mark och det irriterar mig att så mycket av marken i stora städer är totalt bortglömd. Det är en outnyttjad resurs, helt enkelt.

På refugen vajar lavendeln. Den har inte

börjat blomma än, men gnider man några blad mellan fingrarna fyller deras doft näsan och tränger bort lukten av avgaser.

En storstad är en märklig organism. Stolt och självtillräcklig, men samtidigt extremt sårbar och beroende av sin omvärld.

Ofta krediteras livet i betongen med ett bättre klimatsamvete. Kollektivtrafiken är mer utbyggd i staden, de flesta hus värms

Richard Reynolds har sysslat med gerillaodling sedan 2004. "Det handlar om att miljömässigt, fysiskt och socialt förbättra platsen man bor på", säger han.

med centralvärme och det är lättare att få tag på ekologiskt framställd mat. Men på sätt och vis är detta kreativ bokföring – för någonstans måste ju även det som stadsbor konsumerar produceras. Inte minst det som äts. Och för att producera mat, men också för att frakta den in i städerna, behövs olja. Olja som förr eller senare kommer att bli en bristvara.

– I London har vi ungefär tre dagars livsmedel på lager. Det är en stor matsäkerhetsfråga. Vad skulle vi göra om det inträffade en katastrof, ett terrorattentat, översvämning eller en plötslig oljekris?

Rosie Boycott.

Rosie Boycott har raspig röst och knackar med nageln i bordet för att understryka det hon säger.

2008 utsågs hon av Londons borgmästare Boris Johnson till ordförande

för London Food Board, som arbetar för att stadens befolkning ska få tillgång till hälsosam och lokalt producerad mat till rimliga priser.

Frågan om vad vi äter och hur vår mat produceras har många rötter och förgreningar. Rosie Boycott talar om ökad fetma i spåren av mindre matlagning, till följd av en matindustri som insett att man tjänar mer pengar på att förädla maten och sälja den som färdiga plastinpackade måltider, än att erbjuda råvaror. Hon pratar om "matöknar" – stadsdelar i London där det inte går att köpa andra grönsaker än lök och citroner. Hon målar upp bilden av ett Storbritannien där många hem saknar matbord och där andelen av hushållens inkomster som läggs på matinköp har minskat drastiskt, eftersom det huvudsakliga målet inte har varit matens innehåll utan dess låga pris.

– Det har slagit mig att maten alltid

har lämnats helt åt den fria marknaden att göra vad den vill med. Nu ägs hela världens nötköttsindustri av fyra stora företag, hela världens veteproduktion kontrolleras av fem. Det är skrämmande. Vi har inga andra så fundamentalt viktiga varor i världen som är i så få händer, säger hon.

London Food Board utbildar bland annat skolkökskockar som sedan lär barnen att laga mat. De har projekt som syftar till att föra in mer frukt och grönsaker i "matöknarna". Man försöker underlätta för skolor, sjukhus och andra offentliga institutioner att göra upphandlingar från lokala matproducenter.

Något Rosie Boycott är helt klar över är att köttkonsumtionen måste minska, eftersom produktionen av kött både kräver enorma resurser och ger upphov till enorma utsläpp av växthusgaser.

JESPER WEITZ

– Vi förespråkar inte att alla ska bli vegetarianer, det skulle inte lyckas, men människor kan äta mindre och också laga mat på ett smartare sätt så att man kan få fem måltider av en kyckling i stället för att bara äta kycklingbrösten.

Ett annat verktyg är att få invånarna i mångmiljonstaden att själva bruka jorden.

– London kommer aldrig att bli helt självförsörjande på mat. Men vi kan odla mycket mer än vi gör idag. Och i den processen kan vi öka människors respekt för livsmedel, vilket innebär att man köper mindre och slänger mindre. Lyckas man bara med det har man uppnått en hel del.

Ett av London Foods sätt att uppmuntra till egen odling är projektet Capital Growth. Tanken är att skapa 2012 nya gemensamma odlingslotter till år 2012, då London står som värd för de olympiska spelen.

Seb Mayfield, som arbetar med pro-

DAVID JONSTAD

I stadsdelen Tower Hamlets har det lokala kvinnocentrets kolonilotter bidragit till att stärka områdets kvinnor och öka miljömedvetenheten i hela kvarteret. Sufia Alam arbetar på centret.

jektet, pratar entusiastiskt om hur meningen är att människor ska börja odla småskaligt, inte för att rädda världen och stoppa klimatförändringarna utan för att det är – roligt.

– Att lägga en grönsak som du har odlat själv på din middagstallrik kommer inte att göra dig självförsörjande. Men det får dig att känna dig bra, det ger dig en kontakt med jorden vilket de flesta stadsmänniskor saknar, det får dig att fundera över matens kvalitet när du går och handlar, säger Seb Mayfield och berättar om en nybliven odlare som förklarar för honom att det har blivit svårt att handla billigt industriellt odlade morötter i storpack, nu när han har vet hur lång tid det tar att producera dem och hur goda de skulle kunna bli.

Seb Mayfield.

En viktig poäng med Capital Growths odlingslotter är att de är gemensamma.

– Väntetiderna för en vanlig kolonilott i London är enorma. I Camden får man vänta 40 år, i Islington 25. En av orsakerna till det är att människor får individuella lotter och kanske inte använder hela. Här odlar man i stället tillsammans.

Det ger människor som bor i samma område en anledning att mötas. Seb May-

field berättar om hur odlingar har förändrat stämningen och minskat brottsligheten på flera platser i London.

– Ja, det är matodling, men det handlar egentligen om så mycket mer. Människor letar efter något som gör att de kan känna sig som en del av samhället, och odling är ett väldigt enkelt sätt för det.

Hittills har runt 475 lotter frigjorts, på kanalstränder, i skolor, på hustak, i allmänna parker och trädgårdar. Nyligen kom också lokaltrafikbolaget Transport for London med i projektet och har ställt ett område ovanför Southwarks tunnelbanestation till förfogande, för att människor som bor i närheten ska kunna odla frukt och grönsaker där.

Redan innan Seb Mayfield började jobba med Capital Growth var han engagerad i stadsodling. För några år sedan startade han nätverket Food Up Front, som uppmanar människor att odla i sina fönsterbrädor, på balkonger och framför husen i stället för att stå sysslolösa i väntan på en odlingslott. Den som går med får ett startkit med fröer, lite odlingsjord, en odlingsguide och en kontaktperson i samma område som kan svara på frågor.

– Vi ville inte bara rikta oss till människor som redan är sålda på idén att odla, utan till alla. Då måste man göra det så enkelt som möjligt för folk som vill försöka. Det är som att sätta upp gym i varje

kvarter för att folk ska börja träna, säger Seb.

I början var många skeptiska och trodde att krukor skulle stjälas och odlingarna förstöras. Men deras farhågor kom på skam. Och Seb säger att man nog har fått människor som inte annars skulle intressera sig för odling att prova.

– Killen som jobbar på en bank i city har aldrig drömt om en kolonilott, men han kan ha en kruka med sallad utanför ytterdörren så att han kan plocka ett blad på väg genom dörren och lägga på smörgåsen.

I Storbritannien har nu försäljningen av fröer för att odla köksväxter sprungit om blomfröerna flera gånger om. Att odla mat har gått från att vara en sysselsättning för specialintresserade, till något som allt fler stadsbor ägnar sig åt, med intresserade i alla möjliga läger. Att det har en tydlig social funktion märks inte minst i fattigare delar. I östra London ligger Tower Hamlets, ett av Londons minst bemedlade områden. Inte långt ifrån Brick Lane, med sina gatuskyltar skrivna på bengali, bangladeshiska restauranger och hippa konstnärskvarter, låser Sufia Alam upp en omsorgsfullt låst grind som leder till en innergård omgiven av bostadshus i tegel.

Sufia Alam arbetar på Wapping Women's Centre, ett kvinnocenter dit mestadels bangladeshiska kvinnor kommer, för att bland annat lära sig engelska. I slutet av 1990-talet bad de stadsdelsledningen om mark för att odla, eftersom intresset var stort.

På gården finns 30 odlingslotter, omgivna av träspaljéer. I jorden trängs rader av lök, sallad, koriander och pumpaplanter. Ropen från några lekande barn ekar mellan husen en bit bort.

– Många av de som bor här i området har en väldigt direkt koppling till klimatförändringarnas effekter, med släkt och vänner i till exempel Bangladesh. När vi hade en utbildning om klimatfrågor och vilka problem de orsakar i Syd kom folk ut från föreläsningssalen alldeles gråa i ansiktet, säger Sufia Alam.

Hon berättar att utbildningen fick deltagarna att fundera över hur de själva kunde minska sitt bidrag till klimatförändringarna, något som fick dem att inse att mycket av det de redan gör, som att bo i lägenhet, åka kollektivt, odla grönsaker och kompostera, faktiskt är en bra bit på rätt väg.

– Sedan är odlandet faktiskt också ett sätt att utöva sin religion. Islam säger att det är viktigt att ta hand om miljön, men det är ofta svårt att fullgöra det när man bor mitt i en storstad, säger Sufia Alam.

Odlingarna har lett till en omsorg om kvarteret som inte fanns förut, när många bara slängde sitt skräp på gatan utan att ens se sig om efter en papperskorg. Dessutom har lotterna betytt mycket rent socialt. Kvinnor kommer ut från hemmet, grannar lär känna varandra, invånarna får en gemensam röst och känner att de kan påverka området.

– Förut var det vi från centret som gick runt och samlade in namn för att engagera människor i olika frågor. Nu är det kvinnorna som kommer med listor som centret får skriva under, konstaterar Sufia Alam.

Männen i området har med tiden blivit allt mer intresserade av att vara med och odla. Men lotterna på gården är bara för kvinnor.

– De får väl skaffa sin egen mark! säger Sufia Alam och skrattar. **e**

Framtidens matförsörjning förbereds under en workshop anordnad av nätverket Tillväxt på torget i Fisksätra, Stockholm.

Tillväxt i

Som man sår får man skörda, tänker stadsodlare över hela landet som hoppat på den nya urbana odlings-trenden. Ett av målen är att kunna plocka körsbär och minikiwi till picknicken i parken.

Vitabergsparken i centrala Stockholm är välfylld. Picknickfiltar med tillhörande vinflaskor och människor utspridda på gräsmattan med ansiktena vända mot solen, är det gott om. Men ett av sällskapen skiljer sig lite från de andra. Bredvid ett tiotal människor som sitter i gräset nedanför Sofia kyrka står en "dramaten"-

Är det farligt att äta mat som är odlad mitt i en stad?

Sedan bensinen har blivit blyfri är inte längre tungmetaller från bilavgaser ett problem. När Fritidsodlarnas Riksorganisation gjorde ett test av sallad som odlats mitt på den hårt trafikerade Hornsgatan i Stockholm, fann man däremot förhöjda värden av PAH, som kan ge upphov till mutationer och cancer (men som man också kan få i sig genom att grilla korv över öppen eld).

"Rekommendationen för odling av mat i en stadsmiljö är att ha ett säkerhetsavstånd till en hårt trafikerad gata på 20 meter. Det är också viktigt att skölja grönsakerna ordentligt. Man bör också vara uppmärksam på om den jord man odlar i kan ha blivit förorenad, till exempel om det tidigare har funnits en industri där.", skriver Förbundet Organisk-biologisk odling.

den svenska betongen

vagn, ur vilken det sticker upp ett rangligt litet päronträd. Några grepar och en spade skvallrar om att något ska hända.

Det är en tidig sommardag 2009 och gruppen på gräsmattan lyssnar på Sandra Benson från den amerikanska organisationen Common Visions, som berättar om deras arbete med att resa runt och plantera fruktträd tillsammans med barn.

– På några timmar går barnen från att skrika att de inte vill bli smutsiga, till att gräva ner fingrarna i jorden och titta på maskar, säger hon.

Nu är Sandra Benson i Sverige och hälsar på nätverket Tillväxt, som planterar

ätbara växter runtom i Stockholm och säger sig bestå av ”alla som med spaden i handen bidrar till en fruktbar och bärkraftig utveckling av Stockholm”.

Gruppen vandrar iväg till en plats som har setts ut tidigare. Nära gångstigen, så att alla ska kunna se trädet, vid ett plank som ska ge skydd. Sandra visar hur man gör ett ”squeeze test” för att avgöra vilken kvalitet jorden har. Hon tar en näve jord och klämmer till. Håller den inte ihop utan smular, är jorden sandig och sämre på att hålla vatten.

– Men akta er för glasbitar! uppmanar hon.

Få procent närproducerat

I dag är högst två procent av den mat som konsumeras i Stockholm och många andra storstadsregioner närproducerad. Men enligt Per G Berg, professor i uthållig samhällsbyggnad i Uppsala, skulle flera stora svenska städer kunna komma upp i en 10-procentig matförsörjning, som sedan vid behov kan ökas till 30 procent.

– Den svåraste biten är från dagens få procent till 10 procent, eftersom hela infrastrukturen för lokal matförsörjning måste byggas upp från början. Sedan blir det enklare, säger Per G Berg.

Deltagarna hjälps åt att gräva ett hål. Någon lägger en platsäck på marken bredvid, för att jordhögen som bildas enkelt ska kunna avlägsnas. Det är viktigt att det inte ska se skräpigt ut efteråt, förklarar han.

Ingen av picknickfirarna i parken tycks reagera.

Grepen stöter på en klippa och hålet får ändra riktning. Men till slut står trädet där, med en ring av nöjda stadsodlare omkring sig.

Några av de som har varit med längst i Tillväxt är Dante Hellström och Martin Sjöstrand. För deras del började det med irritationen över de gröna importerade äpplen som såldes i kaféet på Södertörns högskola.

– Vi ville att studenterna skulle få frukt, så vi tittade ut en trist gräsplan bredvid skolans nya bibliotek, säger Dante.

En vårkväll klädde de ut sig till trädgårdsarbetare, beväpnade sig med en historia utifall att någon vakt skulle ställa frågor, och planterade ett äppelträd och två plommonträd.

Sedan dess har det rullat på. Dante och Martin är ingalunda ensamma. På Tillväxts möten kommer människor i olika åldrar och med skiftande bakgrunder. Nu har de tillsammans berikat Vitabergsparken med krusbärsbuskar, plommonträd, körsbärsträd, jordärtskockor, björnbär och minikiwi. Dante och Martin pratar engagerat om hur det vore om det växte mer ätbara växter i städerna.

– Vi vill inspirera till tusentals planteringsaktioner, som tillsammans bildar en grön infrastruktur som ger gratis, närodlat, ekologisk frukt, bär och nötter åt alla, säger Dante och poängterar att en viktig del i arbetet är att involvera människor på plats, som vid en festival i Fisksätra, där delar av förortens torg planterades med krusbär, blåbär och hasselbuskar. Eller hur en grupp folkhögskolelärare fått en snabbkurs i trädplantering med tillhörande praktik i guerilla gardening.

– Det finns ett symboliskt värde i att sätta ut ett träd där det tidigare har varit asfalt, det blir ett sätt att ta tillbaka staden från bilismen, säger Martin.

Och på många sätt är det de kallar ”busplantering” också ett konkret sätt att uppmärksamma det ohållbara i dagens matproduktion.

– De flesta fattar nog att det handlar om

något större än bara en krusbärsbuske. Det är en hållbarhetsgrej. Folk har hört om klimatet och oljan. Jag tror att man kopplar ihop det, och det har vuxit fram en helt ny medvetenhet bara under det senaste året, säger Dante.

Det är inte bara i Stockholm som intresset för stadsodling växer. Över hela landet pratar arkitekter, stadsplanerare, kyrkor och studieförbund om urban odling. I göteborgska Högsbo och Bergsjön samlar projektet Stadsjord odlare med skilda kulturer och religioner. På kulturhuset Gjuteriet i Norrköping involveras ungdomar i ett projekt för att odla med permakulturt teknik.

Många kommuner tycks också bli glada över att få den urbana floran berikad med fler ätbara växter. I Uppsala står kommunen för marken och invånarna för odlingen i projektet Matparken. I Malmö diskuterar nätverket Mykorrhiza med kommunen om att få göra om en centralt belägen gräsmatta till gemensamt odlingsutrymme.

– Hittar man bara rätt personer är de positiva och tycker att det är roligt med initiativ som kommer nerifrån, säger Britta Nylinder som är engagerad i Mykorrhiza.

Nätverket startades av unga odlingsintresserade på Holma utanför Höör och har sedan spritt sig till Malmö, Göteborg och Stockholm. Under klimattoppmötet i Köpenhamn i vintras ordnade Mykorrhiza ett eget soppkök med egenodlade råvaror.

För den som ska börja odla i staden rekommenderar Britta Nylinder att börja

ADAM KÄBERG

Nätverket Mykorrhiza koloniserar en rabatt i området Seved i Malmö.

med pumpa och vintersquash, eftersom de breder ut sig, är vackra att se på, smakar gott och går att lagra ganska länge.

– Sedan är de inte så känsliga för om man glömmer att vattna heller.

Hon hoppas att mer matodlingar i städerna inte bara ska bidra till en mer levande miljö, utan också lyfta upp matfrågan till en konkret nivå för många som aldrig sett en grönsak växa.

– Det är ju om inte annat ett väldigt roligt sätt att kämpa för en bättre värld. Och man behöver jobba för något i stället för att bara kämpa emot det som är dåligt hela tiden.

SARA JESWANI

Här hittar du urbana matodlare

www.tillvaxt.org

Har bland annat skördekalender över Stockholm och ABC för busplantering.

www.mykorrhiza.se

Ordnade bland annat soppkök på egenodlade grönsaker under klimattoppmötet i Köpenhamn 2009. Har lokalgrupper i Malmö, Göteborg och Stockholm.

http://stadsjord.blogspot.com

Projektet Stadsjord i Göteborg arbetar med odling, lokal mat och samverkan i kvarteret och vill skapa en ny gammal hållbarhetskultur.

http://matparken.wordpress.com

En ”medborgarträdgård” i Gottsunda, Uppsala. Här skapas en spirande grön-

sakspark där lokalbefolkningen är med och deltar.

www.odlamedsolen.se

Ordnar deltagarstyrda studiecirklar om odling, i Fisksätra, Stockholm.

www.guerillagardening.com

Richard Reynolds hemsida, med tips om hur man till exempel gör en hemmagjord ”fröbomb”, och forum för gerillaodlare med en Sverigeavdelning.

www.fritidsodling.org

Fritidsodlingens riksorganisation. Har bland annat kvalificerad telefonrådgivning för fritidsodlare i varje län.

www.koloniliv.se

Ett forum för kolonister.